

Edukativni članak

Autorstvo/koautorstvo/lažno autorstvo

Ljiljana Vučković-Dekić

Akademija medicinskih nauka Srpskog lekarskog društva, Beograd, Srbija

Kratak sadržaj

Autorstvo je od najvećeg značaja za evaluaciju rada naučnika. Kako je savremena nauka multidisciplinarna i multiprofesionalna, jedan naučni članak je rezultat rada više saradnika, pa se u listi (ko)autora pojavljuje sve veći broj osoba. Iz te činjenice pojavljuje se novi pojam u istoriji nauke – lažno autorstvo, t.j., pripisivanje autorstva saradnicima koji nisu značajno intelektualno doprineli nastanku naučnog članka. Kako ova pojava višestruko šteti i naučnicima i nauci u celini, udruženja urednika naučnih časopisa donela su kriterijume za sticanje autorstva. Međutim, smatra se da ovi uslovi, iako mnogo puta reprodukovani u većini međunarodnih i domaćih časopisa, nisu dovoljno poznati, ili da ih se neki autori ne pridržavaju. Razlozi za ovo su višestruki, ali je krajnji ishod – kršenje visokih etičkih principa nauke – dobre naučne prakse. Najvažniji korak ka poboljšanju klime u naučnoistraživačkom radu je edukacija mlađih saradnika o etici nauke, što je zadatak svih glavnih učesnika u procesu publikovanja.

Ključne reči: autorstvo, koautorstvo, lažno autorstvo, dobra naučna praksa, edukacija

Uvod

Pitanje autorstva je tema koja neprekidno brine sve glavne učesnike u procesu publikovanja – autore, recenzente i urednike naučnih časopisa [1,2]. To je zbog toga što je autorstvo od najvećeg značaja za evaluaciju nauke i naučnika [3,4], pa se i zloupotreba postojećeg sistema često dešava [5]. To dovodi do narušavanja odnosa među istraživačima – loše atmosfere u istraživačkom timu, a na štetu i nauke i naučnika [6].

Autorstvo

Bitna odlika nauke je kreativnost, i po tome joj je jedino umetnost slična. Krajnji rezultat svakog istraživanja je objavljeni naučni rad, a istraživač koji je potpisao naučno delo je autor. Autor naučne publikacije, kao i autor umetničkog dela, je u potpunosti odgovoran za celokupni sadržaj dela; njemu pripadaju i *priznanja i kritika* [7].

Za razliku od umetničkog dela, koje nastaje kao kreacija jednog autora, naučno delo najčešće nastaje

Adresa autora:
Dr Ljiljana Vučković-Dekić,
naučni savetnik
Akademija medicinskih nauka SLD
Dž. Vašingtona 19, 11000 Beograd
ljiljanavd@gmail.com

kao rezultat rada više istraživača. To je zbog toga što je savremena nauka multidisciplinarna i multiprofesionalna; rezultat toga je da je koautorstvo danas realnost, i u svetu i kod nas [8,9]. Tokom poslednjih nekoliko decenija prošlog veka, broj naučnih radova je rastao linearno, dok je broj autora tih članaka rastao eksponencijalno [10]. U oblasti biomedicinskih nauka ovo je naročito izraženo – velike multicentrične kliničke studije potpisuje po nekoliko desetina, pa i stotina koautora (tako je uveden termin “hyperauthorship” [7]. U tome nema ničega lošeg, ali iz te činjenice proizilazi veliki problem: sa brojem autora naučnog članka raste procenat lažnog - nezasluženog autorstva [7,11]. Ironičan izraz “Poliauthoritis giftosa” [12] odražava ovaj, relativno nov, fenomen u svetu nauke. Tako je došlo do redefinisavanja autorstva, koje je više puta dopunjavano i precizirano kroz sve verzije tzv. *Vankuverskog dokumenta* [13]. Ova tzv. Vankuverska pravila su uputstva za pripremu naučnog rada za publikovanje, i prihvatilo ih je nekoliko hiljada medicinskih naučnih časopisa, između ostalih i domaći. Važan deo se odnosi na etiku publikovanja, čiji poseban deo čini poglavlje o autorstvu, u kome su precizno navedeni uslovi koji moraju biti ispunjeni da bi saradnici bili navedeni kao koautori. Osnovni uslov je da svaki koautor treba da je učestvovao u radu toliko da može da podnese *javnu odgovornost* za ukupan sadržaj članka: “Autorstvo se može zasnivati samo na značajnom učešću

(a) u stvaranju koncepta i programa rada ili u analiziranju i interpretaciji rezultata;

(b) u skiciranju članka ili u njegovoj kritičkoj reviziji, koja je podrazumevala značajno intelektualno angažovanje, kao i na

(c) konačnoj saglasnosti s verzijom koja će biti publikovana.

Moraju biti ispunjena sva tri uslova, i (a), i (b), i (c), ne samo jedan ili dva” (podvukla Lj.V.D).

Pored toga što naglašava da se autorstvo stiče samo na osnovu *originalnog i kreativnog* doprinosa radu, Vankuverski dokument jasno definiše šta nije dovoljno za autorstvo: “Samo učešće u obezbeđivanju sredstava i u prikupljanju podataka nisu dovoljna za autorstvo. Uopštena supervizija rada istraživačke grupe ne opravdava uvrščivanje među autore”.

Iako je Vankuverski dokument mnogo puta reprodukovan u svim medicinskim naučnim časopisima, postoji mišljenje da je on nedo-

voljno poznat. Značajan broj autora koji su poklonili ili primili kao poklon lažno autorstvo, navodi kao opravdanje da nisu znali za kriterijume koje autor mora ispuniti da bi mu se pripisalo autorstvo.

Razlog precizne formulacije Vankuverskog dokumenta o tome šta jeste, a šta nije kriterijum za autorstvo je spoznaja da najrašireniju vrstu neetičkog ponašanja u nauci predstavlja tzv. nezaslužno autorstvo.

Nezaslužno/Lažno autorstvo

Pripisivanje autorstva osobi koja nije kreativno doprinela nastanku naučnog dela je nezaslužno/lažno autorstvo. Uzrok ove vrste kršenja visokih etičkih principa nauke je činjenica da je autorstvo osnova za evaluaciju rada naučnika; za karijeru ne samo naučnika, već i nastavnika i kliničara, od najvećeg značaja je broj naučnih publikacija [14]. Stoga i osobe koje sebe smatraju poštenim, u smislu da nikad ne bi prisvojile ništa tuđe niti se kitile tuđim perjem, ponekad podlegnu iskušenju da autorstvo steknu neopravdano [15]. S druge strane, dešava se da poneki autori uvrste u listu autora osobe od prestiža i renomea, a da nisu dobile pristanak za to ili, čak nisu ni obavestile dotičnog naučnika o tome. Ovakvo ponašanje pripada tzv. sivoj zoni intelektualnog nepoštenja [16].

Lažno autorstvo se javlja u nekoliko oblika:

- a) *počasno autorstvo* je pojava da se u listu autora uvrste naučni autoriteti (tzv. halo-efekat, odn. aura autoriteta) ili rukovodioci (istraživačkog tima, pojedinih organizacionih delova ili čitave institucije) koji su malo ili nimalo doprineli nastanku naučne publikacije;
- b) *poklonjeno autorstvo* je pripisivanje autorstva osobi od koje se očekuje recipročna usluga iste ili neke druge vrste;
- c) *oteto autorstvo* je brisanje sa liste autora osobe koja je bitno doprinela radu;
- d) *fantomsko autorstvo* je pojava da neka farmaceutska kuća angažuje naučnika, obično renomiranog, da napiše naučni članak na osnovu rezultata koji su ostvareni u njenim laboratorijama.

Nepropisno pripisivanje autorstva je veoma raširena pojava [14,15]. U jednom istraživanju

ispitanici ovu pojavu kvalifikuju kao uobičajenu (94%), problem (81%), i štetnu (73%), a čak polovina (49%) je smatra prevarom [17]. I izveštaji ombudsmana naučnih institucija govore o stalnom porastu broja žalbi istraživača na postupke saradnika, mentora ili rukovodilaca istraživačkih timova u odnosu na pripisivanje ili lišavanje autorstva [18-20].

Tipične rečenice u ovim žalbama su "Obećano mi je da ću biti prvi autor kada sam kompletirao projekat. Kada sam završio istraživanje, glavni istraživač je, ne obavestivši me, dodao u rad drugu osobu koja je dobila prvo mesto u listi autora" (oteto autorstvo). Ili: "Iako sam naveden kao autor, nikada nisam revidirao rukopis, video recenziju ni potpisao finalnu verziju rukopisa" (počasno autorstvo). Ili: "Kolega zahteva mesto prvog autora iako je njegov doprinos bio samo u izvođenju eksperimenta, a ne u dizajniranju ili pisanju rada" (tzv. iznuđeno autorstvo). Postoje i mnoge druge situacije u kojima se zahteva, iznudi ili poklanja autorstvo [21,22], a svima je zajedničko - zloupotreba autorstva, t.j. neetičko ponašanje.

Najčešći razlozi za poklanjanje autorstva su: očekivanje recipročne usluge (ja tebi - ti meni), pritisak koautora, ili drugarski-prijateljski razlozi [17]. Naučna zajednica nedvosmisleno kvalifikuje sve oblike lažnog autorstva kao ozbiljne etičke prekršaje. Pa ipak, iako upoznati sa Vankuverskim kriterijumima za autorstvo (koje poneki autori smatraju suviše restriktivnim), znatan procenat autora podleže raznim oblicima pritiska i svesno poklanja autorstvo, gotovo redovno seniorima (mentorima), rukovodiocima istraživačkih timova ili rukovodiocima institucije, koji su, po prirodi stvari, od odlučujućeg značaja za karijeru istraživača. Ovo ukazuje da je odluka o poklanjanju autorstva - socijalna odluka. Ova pojava je izrazito štetna jer razvodnjava samu suštinu autorstva - odgovornost za objavljeno istraživanje. U slučajevima dokazanih prevara (plagijatorstvo, falsifikovanje ili fabrikovanje podataka), iskrslu su mnogobrojni problemi za koautore koji su prihvatili poklonjeno autorstvo. Prema tome, naučnici se moraju uzdržati i od poklanjanja i od primanja nezasluzenog autorstva - *ne može se prihvatiti priznanje, a odricati odgovornost za ukupni sadržaj naučnog dela.*

Međunarodna komisija koja je donela Predloge za samoregulativu u nauci [16], for-

mulisala je, u okviru 16 preporuka upućenih svim institucijama nauke - univerzitetima, samostalnim naučnim institutima, naučnim društvima, naučnim časopisima i organizacijama koje finansiraju nauku, i dve preporuke koje se odnose na autorstvo:

"Autori naučnih publikacija su uvek zajednički odgovorni za njihov sadržaj. Tzv. "počasno autorstvo" je neprihvatljivo" (Preporuka br. 11).

Sledeća preporuka, koja je upućena redakcijama naučnih časopisa, takođe obavezuje uredništva da jasno istaknu svoju opredeljenost za dobru naučnu praksu u procesu publikovanja: "Naučni časopisi treba da istaknu u svojim Uputstvima autorima da su opredeljeni za najbolje međunarodne standarde u pogledu originalnosti podnesenih radova i kriterijuma za autorstvo" (Preporuka br. 12).

Obezbeđenje poštovanja etičkih principa nauke u svim fazama naučnoistraživačkog rada se obezbeđuje kodifikovanjem pravila profesionalnog bavljenja naukom, t.j., usvajanjem dokumenta Dobra naučna praksa (engl. *Good Scientific Practice - GSP*) u svim institucijama nauke. Značajan deo svih ovih dokumenata i aktivnosti se odnose na etički aspekt publikovanja, pri čemu se stimuliše kreativnost i predupređuje intelektualno nepoštenje. Autori etičkih kodeksa Instituta za onkologiju i radiologiju Srbije i Instituta za medicinska istraživanja, Beograd, su se jasno opredelili za kriterijume za autorstvo Vankuverskog dokumenta, učinivši ih sastavnim delom etičkih kodeksa svojih institucija. U skladu sa preporukom br. 12, to su učinili i mnogi međunarodni i neki od domaćih naučnih institucija i časopisa [23,24].

Međutim, smatra se da uspeh u poboljšanju etičke klime publikovanja zavisi manje od birokratskih restrikcija, a više od samih naučnika: samoobuzdavanje je glavna preventivna mera intelektualnog nepoštenja. U tom smislu govore rezultati jednog istraživanja da, iako su Vankuverska pravila nedovoljno poznata, autori su većinom pripisivali autorstvo samo osobama koje ispunjavaju uslove za to [25], time pokazujući svoju visoku etičnost. Smatra se da je najbolji način da se izbegnu sukobi oko autorstva i redosleda u listi autora da se istraživači o tome dogovore pre početka istraživanja; posle završenog posla, moguće su male, ali ne i znatne, izmene ovog dogov-

ora. Izmene se zasnivaju na proceni samih autora o tome koliko je ko doprineo nastanku naučnog rada – postoje formule koje pomažu da se preciznije odredi udeo svakog pojedinca [22,25]. Značajna uloga pripada i urednicima naučnih časopisa, koji i u ovom smislu treba da deluju kao edukatori [2,16]; urednici treba da zahtevaju da, prilikom podnošenja rukopisa, svi koautori potpišu da su učestvovali u nastanku naučnog dela shodno Vankuverskim kriterijumima za autorstvo i da su saglasni da se navedu u listi autora [6]. Ovu praksu primenjuje sve veći broj i međunarodnih i domaćih časopisa.

Kako je za karijeru svih naučnika autorstvo od odlučujućeg značaja, zloupotreba sistema [26] je lako moguća: brojni etički prekršaji, sukobi i nerazumevanje među naučnicima nastaju zbog stalnog pritiska za publikovanjem, formulisanom u floskuli “Publikuj ili nestani”

(*engl. syndrome “Publish or Perish”*) [27]. S druge strane, poznato je da su ponekad velike karijere postignute na osnovu lažnog autorstva; takvi (lažni) nazovi naučnici deluju višestruko negativno na mlađe saradnike, a time nanose štetu i nauci u celini.

Promovisanje dobre naučne prakse, a samim tim i dobre prakse publikovanja, je stalni zadatak svih naučnika. Prihvatanje visokih etičkih principa nauke je istovremeno i prevencija naučnog nepoštenja bilo koje vrste. Prvi i najvažniji korak u prevenciji intelektualnog nepoštenja nesumnjivo je edukacija mladih istraživača. Moje iskustvo je da čak i kratki kursevi iz etike nauke u okviru doktorskih studija značajno menjaju stav studenata prema svim prekršajima dobre naučne prakse [28], uključujući i prema lažnom autorstvu. To daje nade da ćemo se manje sretati u budućnosti, bar u izvesnoj meri, sa ovom štetnom pojavom.

Literatura

1. Wilcox LJ. Authorship. The coin of realm, the source of complaints. *J Am Med Assoc* 1998;280:216–217.
2. Marušić A. Author misconduct: editors as educators of research integrity. *Med Edu* 2005;39:7–11.
3. Božinović Lj. Publikovanje u biomedicinskim časopisima. Autorstvo. *Srp Arch Celok Lek* (posebno izdanje) 2004; str. 23–26.
4. Vučković-Dekić Lj. Autorstvo – osnova za evaluaciju naučnika i izvor sukoba i nerazumevanja. *Bilt Transfuziol* 2007;53(1-2):20–23.
5. Babalola O, Grant-Kels JM, Parish LC. Ethical dilemmas in journal publication. *Clinic Dermatol* 2012;30:231–236.
6. Wager E. Recognition, reward and responsibility: Why the authorship of scientific papers matters. *Maturitas* 2009;62:109–112.
7. Smith E, Williams-Jones B. Authorship and responsibility in health sciences research: A review of procedures for fairly allocating authorship in multi-author studies. *Sci Eng Ethics* 2012;18:199–212.
8. Vučković-Dekić Lj. Multiauthorship in three oncologic scientific journals. *Arch Oncol* 2000;8:109–110.
9. Vučković-Dekić Lj, Todorović Lj. Autorstvo/koautorstvo u tri stomatološka naučna časopisa. *Stom Glas S* 2000;47:189–191.
10. Claxton LD. Scientific authorship. Part 2. History, recurring issues, practices, and guidelines. *Mutat Res* 2005;589:31–45.
11. Flanagan A, Carey LA, Fontanarosa PB, Phillips SG, Pace BP, Lundberg GD, Rennie D. Prevalance of articles with honorary authors and ghost authors in peer-reviewed medical journals. *JAMA* 1998;280:222–224.
12. Kapoor VK. Polyauthoritis giftosa. *The Lancet* 1994;346:1039.
13. http://www.icmje.org/ethical_1author.html
14. Anderson PA, Boden SD. Ethical considerations of authorship. *SAS Journal* 2008;2:155–158.
15. Horner J, Minifie F. Research ethics III: Publication practices and authorship, conflict of interest, and research misconduct. *J Speech Lang Hear Res* 2011;54:S346–362.
16. http://www.dfg.de/download/pdf/dfg_im_profil/reden_stellungnahmen/download/self_regulation_98.pdf
17. Slone RM. Coauthors' contributions to major papers published in the *AJR*: Frequency of undeserved coauthorship. *Am J Radiol* 1996;167:571–579.
18. Todorović Lj. Pismo uredništvu. *Stomatol Glas Srb* 2009;56(3):156.
19. Živković S. Važno obaveštenje. *Stomatol Glas Srb* 2010;57(2):66.
20. Beisiegel U. Research integrity and publication ethics. *Atherosclerosis* 2010;212:383–385.
21. Street JM, Rogers WA, Israel M, Braunack-May-

- er AJ. Credit where credit is due? Regulation, research integrity and the attribution of authorship in health sciences. *Soc Sci Med* 2010;70:1458-1465.
22. Đurđević DZ. Epidemija Poliauthoritis giftosa-e: ima li leka? *INFOTEH* 2012;11:1-6.
 23. Vučković-Dekić Lj. Promotion of Science Ethics in Scientific Periphery. *Croat Med J* 2006;47:503-504.
 24. Vučković-Dekić Lj. Dobra naučna praksa. U: Todorović Lj, Vučković-Dekić Lj, ured. Komunikacija u biomedicinskim naukama. Kragujevac: M-print:Medicinski fakultet Univerziteta u Kragujevcu; 2008.
 25. Hoen WP, Walvoort HC, Overbeke JPM. What are factors determining authorship and the order of the authors' names? A study among authors of the Netherlands' *Tijdschrift voor Geneeskunde (Dutch Journal of Medicine)*. *J Am Med Assoc* 1998;280:217-218.
 26. Games people play with authors' names (editorial). *Nature* 1997;387:831.
 27. Baethge C. Publish Together or Perish. *Dtsch Arztebl Int* 2008;105(20):380-383.
 28. Vučković-Dekić Lj, Gavrilović D, Kežić I, Bogdanović G, Brkić S. Science Ethics Education. Part II. Changes in attitude toward scientific fraud among medical researchers after short-term course on science ethics. *J BUON* 2012;17:391-395.

Authorship/coauthorship/false authorship

Ljiljana Vučković-Dekić

Academy of Medical Sciences of the Serbian Medical Society, Belgrade, Serbia

Because of the complex nature of modern science, multiauthorship in scientific articles is the norm. Since the authorship is the most important issue for evaluation of the scientists, the authorship abuse sometimes occurs, thus causing the damage to science as a whole. Internationally adopted criteria for authorship, although largely reproduced in most medical journals, are nevertheless either insufficiently known or intentionally neglected, as are the rules of good publication practice. That is why the scientific community insists on the science ethics education, targeted to younger investigators, as the best preventive measure for any kind of scientific dishonesty including false authorship.

Keywords: authorship, coauthorship, false authorship, good scientific practice, education